

# Antičke staklene posude iz Siscije

## *Antique Glass Vessels from Siscia*

### Izvorni znanstveni rad

Antička arheologija

*Original scientific paper*

*Roman archaeology*

UDK/UDC 904:748](497.5Sisak)“00/3”

Primljeno/Received: 27. 05. 2003.

Prihvaćeno/Accepted: 13. 06. 2003.

Dr. sc. REMZA KOŠČEVIĆ

Institut za arheologiju

Ulica grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

*Tekst se bavi malom skupinom neobjavljenih staklenih posuda svakodnevne i funerarne namjene. Posude predstavljaju dio privatne zbirke, pronađene su u Sisku, a pripadaju razdoblju od 1. do 4. st.*

*Ključne riječi: Siscija, rimsko doba, balzamariji, čaša, patera, olla cineraria.*

*Key words: Siscia, Roman period, balsamaria, glass, patera, olla cineraria.*

Među predmetima prikupljenim u privatnoj sisačkoj zbirci, čiji su dijelovi već objavljeni u prethodnim svescima ovog časopisa (PRILOZI 15.-16./1999., 17./2000., 18./2001. i 19./2002.), zatečena je i manja skupina staklenih posuda sisačke provenijencije, nepoznate uže lokacije pronalaska. Skupina obuhvaća sedam u cijelosti sačuvanih komada, izuzev primjerka br. 1, kojemu je odlomljen rub izljeva. Unutar skupine javlja se šest različitih oblika i četiri različite namjene.

Balzamariji su zastupljeni s tri primjerka.

Primjerci br. 1 i 2 odnose se na standardni oblik te vrste objekata, koji evolucijski pripadaju formama prve polovine 1. st., ali imaju dugo trajanje i uporaba im se proteže do početka narednog stoljeća.

Označavaju se terminom cjevasti (GLUŠČEVIĆ, 1990., 146., T. XXVII., 11, grob 19; ARGYRUNTUM, 1997., 37., kat. 120, 122) odnosno tubularni (BIAGGIO SIMONA, 1991., T. 19., 000.1.006, 000.1.013, T. 21., 176.2.163; CESELIN, 1997., 166., 167., T. II., 5-7; ZAMPIERI, 1998., 86. i dalje, kat. 128 i dalje), a u starijoj literaturi kao kapljičasti (CERMANOVIĆ KUZMANOVIĆ, 1987., 19., sl. 58.). Vrlo su rašireni (RÜTTI, 1991., T. 195., 2262; PIETRASANTA, 1995., 167., kat. 38, T. XI.; TRASPARENZE, 1997., 98., kat. 5), a datiraju se u 1. st., поближе u prvu polovinu ili u sredinu tog stoljeća. U grobovima s Emonskih nekropola datirani su Tiberijevim i Titusovim novcem (PETRU, 1972., 38., 63., grob 232, 11, grob 654, 25).

Primjerci br. 1 i 2, od kojih prvi ima čišću cjevastu formu, teško se precizno tipološki klasificiraju, a uglavnom su srodni

obliku Isings 28 (ISINGS, 1957.). Imaju paralele u primjercima iz Padove i Ptuja iz prve polovine 1. st. (ZAMPIERI, 1998., 95., 98., 102., kat. 146, kat. 154, kat. 165; ISTENIĆ II, 2000., T. 27., 1, grob 129) i mogu se postaviti u 1. st. Predstavljaju jedan od najčešćih staklenih rekvizita u funkciji ambalaže za tekuće sadržaje. Masovno su korišteni za pohranu balzama, mirisnih esencija i ulja, kako u svakodnevici tako i u pogrebnim obredima, incineracijskim i inhumacijskim.

Primjerak br. 3 zastupa rijedak oblik, atipičnih karakteristika, bez usporednih primjera, koji izvjesnu podudarnost s drugim oblicima pokazuje samo u pojedinim detaljima. Ima harmoničnu liniju i proporcionalan odnos recipijenta i vrata, ali mu je recipijent uzak i na njega se u kontinuitetu nastavlja vrat, bez ikakve naznake prijelaza, a izljev je neuobičajeno oblikovan.

Balzamariji dugog vrata, približno iste visine do 10 cm, obično imaju zvonoliki recipijent s jasno naznačenim prijelazom u dugi cilindrični vrat i puno širi izljev ravno rezanog ili previjenog ruba, a datiraju se u drugu polovinu 1. i u 2. st. (TRASPARENZE, 1997., 100., 101., kat. 15, kat. 24; ZAMPIERI, 1998., 83., 84., kat. 120-122). Visoki cjevasti vrat, bez ikakve naznake prijelaza u odnosu na vrlo plitki, široki recipijent, karakterizira pojedinačne oblike 1. st., čije trajanje seže do 3. st. i kasnije (TRASPARENZE, 1997., 104., kat. 29; DA AQUILEIA, 2001., 147., kat. 50). Balzamarij br. 3 nema dovoljno kronološki indikativnih elemenata za preciznije definiranje, unutar raspona 1.-3. st.

Primjerak br. 4, s približno podjednakim omjerom duljine kuglastog recipijenta i cjevastog vrata, spada među trbušaste



Sl. 1. a, b

Fig. 1 a, b

bočice, koje imaju dosta sporadičnu pojavu, a svrstavaju se u balzamarije većih dimenzija, do 18 cm. Nešto manje kuglaste bočice, kraćega, ravnoga ili "gušastog" vrata, javljaju se već u prvoj polovini 1. st., a korištene su i u narednih par stoljeća (PETRU, 1972., 38., T. XXIII., 2, grob 231; PETRU, 1976., 16., 17., T. VII., 4; DAMEVSKI, 1976., 63., T. I., 5; CESELIN, 1997., 176., T. VIII., 40; TRASPARENZE, 1997., 106., kat. 34). Bočica br. 4 ima izravnu analogiju u balzamariju-flašici, približno istih dimenzija, iz Padove, datiranom u prvu polovinu 1. st. (ZAMPIERI, 1998., 36., kat. 14, XXIII. (3)), koji pruža okosnicu za smještanje siscijanskog primjerka u 1. st. ili nešto kasnije. Nažalost, novac koji se nalazi u bočici nije pročitan, no pitanje je bi li on bio mjerodavan za

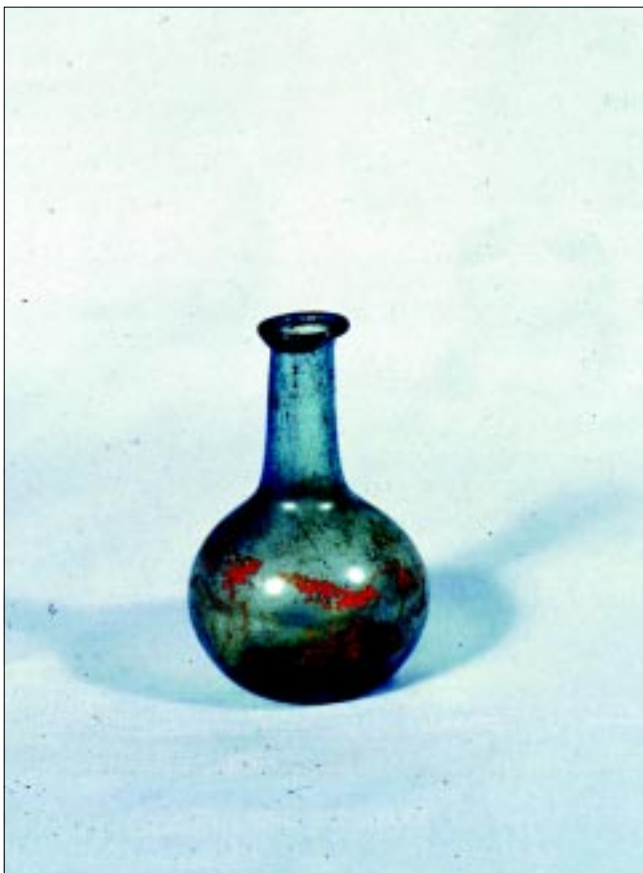
pouzdanu dataciju, jer se pokojnicima prilagao, uz onaj tekući, bilo kakav stari novac, koji nije morao biti u opticaju u vrijeme samog ukopa.

Primjerak br. 5 odnosi se na jednu od verzija čaše, s karakterističnom, konično lomljenom linijom recipijenta. Uz one cilindrično oblikovane, sa ili bez prstenaste noge, i konične čaše s višestrukom ugraviranom ili reljefnom trakastom dekoracijom pojavljuju se već od 1. st., a zadržavaju se u upotrebi i u naredna dva stoljeća, te još i kasnije (CERMANOVIĆ KUZMANOVIĆ, 1987., 18., sl. 46.; PETRU, 1972., 103., T. III., 24., grob 32; TRASPARENZE, 1997., 196., kat. 197; ZAMPIERI, 1998., 134., kat. 229; DA AQUILEIA, 2001., 146., kat. 45, kat. 46).

Unutar širokih okvira od druge polovine 1. pa do 4. st., u koje je kronološki postavljen analogni primjerak iz Zadarskog muzeja (TRASPARENZE, 1997., 196., kat. 195), smjestiva je i čaša br. 5, bez mogućnosti pobliže datacije. Premda se susreću u svim dijelovima Rimskog Carstva, ovakve čaše prisutnije su na Istoku, a porijeklom se hipotetički vezuju za Cipar (TRASPARENZE, 1997., 89.).

Primjerak br. 6 u cijelosti se uklapa među tanjuriće oblika *paterae* i pokazuje čistu tipsku pripadnost oblicima 1. st. (PETRU, 1972., 106., T. VI., 16, grob 59; DAMEVSKI, 1976., 63., T. I., 6; GLUŠČEVIĆ, 1990., 129.-132., T. XX., 4, grob 11; ZAMPIERI, 1998., 200., 201., kat. 333-kat. 337). Pripada obliku Isings 46a (ISINGS, 1957., 61.), a prezentira tipično italisku formu, nazvanu prema učestalosti takvih nalaza u Italiji, gdje su ovi tanjurići bili najpopularniji (ZAMPIERI, 1998., 198.).

Najbližu analogiju tanjurić br. 6 ima u pravilnije rađenom



Sl. 2. a

Fig. 2 a



Sl. 2. b

Fig. 2 b

komadu iz Zadarskog muzeja, iste nijanse stakla i približno istih dimenzija (TRASPARENZE, 1997., 187., kat. 184). Kronološki bi spadao u razdoblje druge polovine 1. st., u koje se datiraju ne samo italski, već i odgovarajući panonski primjerci (BARKÓCZI, 1988., 53., T. 1., 7, T. 69., 7).

Kod primjerka br. 7 riječ je o urni za pepeo oblika, koji se - kao i onaj s kuglastim recipijentom - javlja u flavijejsko doba i podjednako je prisutan u grobovima (CERMANOVIĆ KUZMANOVIĆ, 1987., 18., sl. 41.; PETRU, 1972., 106., 107., T. VII., 12, grob 66, T. VIII., 1, grob 71), a takve komade posjeduju i Zagrebački i Zadarski muzej (DAMEVSKI, 1976., 64., T. VI., 3; ARGYRUNTUM, 1997., 41., kat. 145). Četvrtaste *ollae cinerariae*, forme br. 7, pretežno su raširene na zapadnom dijelu Rimskog Carstva, a zastupaju oblik Isings 62 (ISINGS, 1957., 73.). Takve posude nisu rađene isključivo za pohranu pepela pokojnika, već su imale funkciju i u svakodnevici za čuvanje hrane.

Posudi br. 7 najbliži je primjerak iz Ptuja, datiran novcem M. Aurelija (ISTENIĆ, I/1999., 74., sl. 56.; ISTENIĆ, II/2000., T. 26., 3, grob 130). Istovjetan komad iz Aserije, datiran je u raspone od druge polovine 1. do 3. st. (TRASPARENZE, 1997., 225., kat. 257). Primjerak br. 7 smjestiv je djelomično još u 1. te u 2. st.

X X X

Sisačka privatna zbirka sadrži još i nakitne predmete (karneolske geme, prstenje, narukvice, naušnice, lančiče,



Sl. 2. c-e

Fig. 2 c-e

perle i privjeske), brave, ključeve i lokote, razno oruđe (čekiće, šila, batove, udice) i drugi pribor (kuke za lampice, *ansae*, ataše, noževe, vilice), oružje (vrhove kopalja i strjelica, bojne sjekire, ostruge itd.), žetone za igru, novac (*aureus* i *argenteus*) te keramičke posude (amfore, vrčeve, žare). Ova zbirka predstavlja možda značajniju, ali ipak samo jednu od mnogih privatnih kolekcija u modernom gradu Sisku, koje znatno upotpunjavaju saznanja o njegovu antičkom prethodniku.

## LITERATURA

- ARGYRUNTUM, 1997., *Rimsko staklo Argyruntuma*, katalog izložbe (I. Fadić), Arheološki muzej u Zadru, Zadar
- BARKÓCZI, L., 1988., *Pannonische Glasfunde in Ungarn*, Budapest
- BIAGGIO SIMONA, S., 1991., *I vetri romani - Provenienti dalle terre dell'attuale Cantone Ticino I.*, Locarno
- CERMANOVIĆ KUZMANOVIĆ, A., 1987., *Rimsko staklo*, Beograd
- CESELIN, F., 1997., *Vetri romani provenienti dal Parmense e da Velleia, Diadora 18-19 (1996.-1997.)*, Zadar, 145.-193.
- DA AQUILEIA, 2001., *Da Aquileia al Danubio - Materiali per una mostra (M. Buora)*, *Archeologia di Frontiera 4*, Trieste
- DAMEVSKI, V., 1976., *Pregled tipova staklenog posuda iz italskih, galskih, mediteranskih i porajnskih radionica na području Hrvatske u doba Rimskog Carstva, AVes 25*, Ljubljana, 62.-88.
- GLUŠČEVIĆ, S., 1990., *Rimska nekropola u Kaljskoj ulici, Diadora 12.*, Zadar, 107.-194.
- ISINGS, C., 1957., *Roman Glass from Dated Finds*, *Archaeologica Traiectina 2*, Gröningen, Djakarta
- ISTENIĆ, J., I/1999., II/2000., *Poetovio, Zahodna grobišča I, Grobne celote iz Deželnege muzeja Joanneuma u Gradcu - Poetovio, The Western Cemeteries I, Grave-Groups in the Landesmuseum Joanneum, Graz, Katalog II, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana*
- PETRU, S., 1972., *Emonske nekropole (odkrite med leti 1635-1960), KatMon 7*, Ljubljana
- PETRU, S., 1976., *Rimsko staklo Slovenije, AVes 25*, 13.-35.
- PIETRASANTA, 1995., *Museo Archeologico Versiliese Bruno Antonucci Pietrasanta, Pietrasanta*
- RÜTTI, B., 1991., *Die römischen Gläser aus Augst und Kaiseraugst, Augst*
- TRASPARENZE, 1997., *Trasparenze imperiali - Vetri romani dalla Croazia - katalog izložbe (R. Pellati)*, Milano, Roma
- ZAMPIERI, G., 1998., *Vetri antichi del Museo Civico Archeologico di Padova, Corpus delle Collezioni archeologiche del vetro nel Veneto 3*, Padova

## SUMMARY

### Antique Glass Vessels from Siscia

In this short article a small group of glass vessels of Siscian origin from an important private collection in Sisak is presented. Individual find groups from the same collection have already been published (Prilozi 15-16/1999, 17/2000, 18/2001 and 19/2002).

The collection also contains jewelry (carneol gems, rings, armbands, earrings, bracelets, beads and pendants), locks, keys and padlocks, different tools (hammers, awls, mallets, hooks) and other accessories (lamp hooks, ansae, handle fastening systems, knives, forks), weapons (lance and arrow heads, battle axes, spurs etc.), play-tokens, coins (aureus, argenteus) and ceramic vessels (amphorae, jugs, urns) and other objects.

With the exception of the first of the Siscian glass specimens, No. 1, which has a broken rim, the remaining six vessels are completely preserved.

Among the balsamaria, bottles with a round bottom (Pl. 1, 1, 2, Fig. 1 a,b) represent shapes common in the first century. The rather specific bottle with a long neck and a standing plate (Pl. 1, 3., Fig. 2d) remains without more precise chronological definition for lack of parallels, and in a broader context it can be dated to the first-third centuries. The spherical bottle (Pl. 1, 4, Fig. 2a) overlaps with such finds from the first century, as well as the patera-shaped little plate (Pl. 1, 6, Fig. 2e) and on the basis of numerous analogous Italic and Pannonian examples it can be dated to the second part of the first century. A closer dating of the conical glass with engraved line decoration (Pl. 1, 5, Fig. 2c) cannot be determined within the expanse of first-third century period, to which other similar specimens have been dated. Parallel to other identically designed vessels, the rectangular olla cineraria (Pl. 1, 7, Fig. 2b) probably dates from the second part or the end of the first century and from the second century.

## KATALOG

1. Balzamarij od zeleno-plavog stakla, uskog recipijenta, kapljasto oblikovanog, zadebljanog dna. Prijelaz u gotovo podjednako dugi, cjevasti vrat, s blago zamjetnom "gušastom" linijom, naznačen je suženjem. Nedostaje rub izljeva. Visina: 6 cm (T. 1, 1. sl. 1. b).

2. Balzamarij od zeleno-plavog stakla tamnije nijanse. Kruškoliki recipijent, kapljasto zaobljenog, zadebljanog dna, prelazi izravno u slabo izdiferencirani, kratki vrat s prevraćenim, "gajtanasto" oblikovanim rubom izljeva. Visina: 5,5 cm (T. 1., 2, sl. 1. a).

3. Balzamarij od plavog stakla svjetlije nijanse. Iznad baze sa stajaćom plohom uvučenog dna, recipijent je lagano proširen i blago zaobljen, zatim se sužava i bez ikakve naznake razdjelnice, izravno prelazi u gotovo dvostruko dulji vrat. Od sredine posudice naviše vrat se kontinuirano širi, a završava izljevom promjera baze, s tankim rubom previjenim na vanjsku stranu. Visina: 9,2 cm (T. 1., 3, sl. 2. d).

4. Bočica od prozirnog, neznatno zelenkasto obojenog stakla. Na kuglasti recipijent s bazičnom stajaćom plohom, nastavlja se uski vrat podjednake visine s prevraćenim "gajtanasto" zadebljanim rubom uokolo izljeva. Za dno se još čvrsto drži brončani novac. Visina: 13 cm (T. 1., 4, sl. 2. a).

5. Čaša od zeleno nijansiranog, gotovo bezbojnog, prirodnog stakla, visoke prozirnosti. Iznad prstenaste noge, izdiže se recipijent, konično lomljen u donjem najširem dijelu. Čaša se naviše blago sužava, a pri vrhu se lagano širi i ima zakošen završni dio stijenke, dok je rub izljeva ravno rezan. Na gornjoj trećini, na dva centimetra ispod ruba, s vanjske strane, ugravirana je trostruka horizontalna traka s međurazmacima od pola centimetra, a tragovi graviranih linija zapažaju se i na donjoj trećini stijenke. Visina: 8,9 cm (T. 1., 5, sl. 2. c).

6. Tanjurić od svijetlozelenog prozirnog stakla, konkavnog dna sa zadebljanim središnjim dijelom. Stijenka je zakošena i naviše lagano proširena, a završava ojačanim "gajtanastim" rubom, presavijenim na vanjsku stranu. Asimetričan je radi omaške u izradi i malo spušten na jednoj strani. Visina: 1,9 cm; pr. ruba: 12,3 cm (T. 1., 6, sl. 2. e).

7. Sferično oblikovana posuda od tamnijeg plavo-zelenog stakla, kvadratične baze. Naviše je sužena, zaobljenih kutova i širokog otvora, s ojačanim, na vanjsku stranu nagnutim rubom. Visina: 17 cm (T. 1., 7, sl. 2. b).

T. 1.



1



2



4



3



5



6



7

